

An aerial photograph of an archaeological excavation site. The ground is a mix of light brown soil and darker, possibly water-saturated or organic-rich areas. Several workers in high-visibility vests (yellow, orange, purple) are scattered across the site, some standing and others kneeling. A large, dark, irregularly shaped pit or trench is visible in the lower right quadrant. The overall scene suggests a large-scale archaeological investigation.

Fortidens detektiver

Muldens skjulte hemmeligheder

Af museumsinspektør Peter Thomsen



En af glæderne ved at arbejde som arkæolog er uforudsigeligheden og spændingen ved at påbegynde en udgravning. De fleste gange har man en idé om, hvad der venter, men der er altid en chance for, at der dukker noget helt uventet og overraskende op af mulden.

En overraskelse behøver ikke at være et spektakulært fund som oldtidsguld eller en våbenofring, der kan skabe overskrifter i dagspressen. Det kan lige så godt være et mindre prangende fund, som en meget speciel type lerkrukke, en helt uventet bygningstype, eller et smykke fra jernalderen, som af ukendte årsager ligger sammen med flintredskaber fra bondestenalderen.

Ved sådanne uventede fund begynder et ekstraordinært detektivarbejde for arkæologerne.

En uventet opdagelse

En sådan uventet overraskelse stødte arkæologerne fra Nordjyske Museer på i foråret 2022, da der blev foretaget en mindre udgravning på en bakketop ved landsbyen Bradsted, vest for Støvring i Himmerland. Den lokale grusgrav skulle udvides, hvilket den jævnligt er blevet de sidste 20 år. Nordjyske Museer har derfor ofte været ude for at lave forundersøgelser på netop denne bakke. I alt har museet undersøgt området 14 gange mellem 2004 og 2024, hvor det fem gange har resulteret i en egentlig udgravning. Arkæologerne havde derfor en rimelig fast forventning til, hvad de ville kunne finde ved den nye undersøgelse – det troede de i hvert fald.

Tidligere udgravninger havde afdækket en spredt bebyggelse fra slutningen af bronzealderen og begyndelsen af jernalderen (ca. 700 f.Kr. til år 0), som hovedsageligt bestod af tidstypiske treskibede langhuse, affaldsgruber og kogestensgruber, som der er fundet i

Udgravningen med
grusgraven i baggrunden.
Foto: Nordjyske Museer.

tusindvis af i Danmark. Med undtagelse af nogle få enkelte løsfund fra stenalderen og en række gravhøje fra bronzalderen i nærheden, var der ikke spor af andre perioder af oldtiden på stedet.



Kort over alle undersøgelser ved Bradsted Grusgrav. Huse er markeret med blå.
Foto: Nordjyske Museer.

I første omgang forventede arkæologerne en ganske rutinemæssig udgravning, da forundersøgelsen på stedet havde vist, at her lå flere huse og gruber fra netop den periode. Den egentlige udgravning begyndte derfor planmæssigt. Det øverste muldlag blev gravet væk, og ganske som forventet dukkede de første tre langhuse fra overgangen mellem bronzalderen og jernalderen op. Men herefter dukkede en stor oval sort plet op i den lyse undergrund. Den ovale plet var knap 14 meter lang og var lige akkurat ikke blevet fundet ved forundersøgelsen, da søgegrøfterne normalt bliver lagt med ca. 15 meters mellemrum.

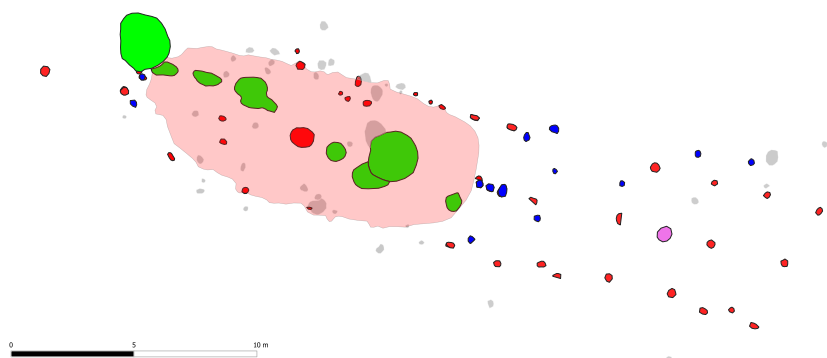
Et sjældent fund fra bondestenalderen

Det stod hurtigt klart for arkæologerne, at der var dukket et stort langhus op, hvis størrelse og udformning tydede på, at det var meget ældre og dermed fra en helt anden historisk periode. Faktisk blev arkæologerne hurtigt overbevist om, at huset var næsten dobbelt så gammelt, som de andre langhuse på stedet, og at huset måtte stamme fra slutningen af bondestenalderen, det vil sige omkring år 2000 f.Kr. Dette blev senere bekræftet af en kulstof 14-datering.

Fund af huse fra bondestenalderen er generelt meget sjældne, og ved Bradsted er denne type hus endnu sjældnere.

Langhuset var opbygget med en central række stolpehuller, som har båret husets tag, og en række stolper i begge sider, som har markeret husets vægge. Den store sorte og ovale plet udgjorde den vestlige del af huset, og markerede hvor gulvet var nedgravet ca. en halv meter ned under gulvniveauet i resten af huset. I dette nedgravede gulv blev der fundet en række mindre opbevaringsgruber, hvor stenaldermenneskerne har kunnet opbevare redskaber eller forråd. I husets østende, hvor gulvet ikke var nedgravet, blev der

fundet rester af et ildsted, hvor der formentligt er blevet tilberedt måltider til husets beboere.



Tegning af stenalderhuset med tagbærende- og vægstolper (rød), andre stolpehuller (blå), gruber (grøn) og ildsted (lilla).

Foto: Nordjyske Museer.

I bunden af nedgravningen blev der også fundet en større grube, som tydeligt var yngre end selve huset, samt en række parallelle striber, som stammede fra pløjning med en ard, som er en primitiv plov. Hvilket vi vender tilbage til senere.

At huset havde denne udformning, var egentligt meget typisk for huse i slutningen af bondestenalderen. Det, der gør dette hus specielt, er dets størrelse. Huset var hele 31,1 meter langt og 5,3 meter bredt, hvilket giver en grundflade på 165 m². Dette er betydeligt større end gennemsnittet for huse fra samme periode, hvor husene ofte havde et areal på omkring 100 m². Sammenligner vi med huse i dag, så havde beboerne i stenalderhuset umiddelbart mere plads end en moderne familie i et typisk dansk parcelhus, som har en gennemsnitlig størrelse på ca. 140 m². Dog skal vi have i mente, at der kan have boet flere personer i huset, end de 4-5 personer, der normalt bor i et parcelhus i dagens Danmark. Dertil har en del af huset muligvis også været indrettet til stald for husdyr som fx køer og får.

Et unikt indblik i stenaldermenneskets liv

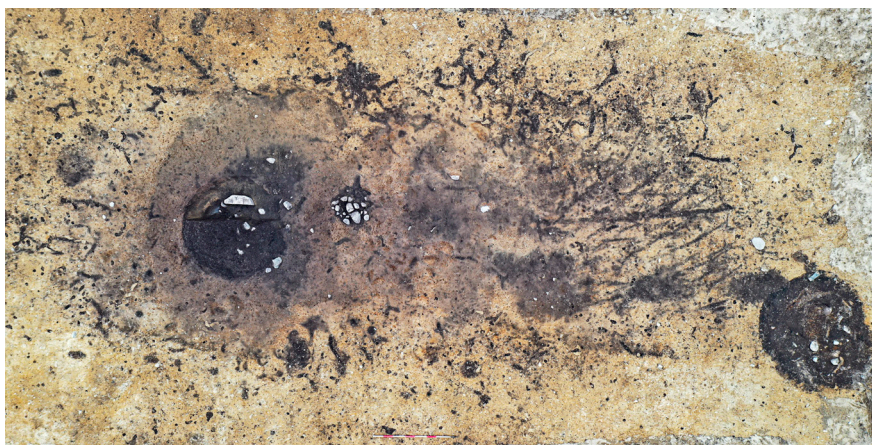
Huset gav desuden mulighed for et unikt indblik i beboernes dagligdag i bondestenalderen. I langt de fleste huse fra oldtiden er gulvet væk pga. flere tusind års pløjninger, men da en del af gulvet var gravet ned, var der potentiale for at finde spor af beboernes daglige liv i huset.

Ved andre udgravninger af lignende huse har den nedgravede del haft et rigt indhold i form af rester af lerkrukker, flintredskabet og rester efter produktionen af flintredskaber som fx økser, kornsegl og knive. Det var derfor med store forventninger, at arkæologerne begyndte at grave sig ned i den store mørke plet på udgravningsfladen, som udgjorde den nedgravede del af huset.

De første genstande, som dukkede frem af den mørke jord, var keramik fra begyndelsen af jernalderen. Keramikens alder stemte ikke overens med huset, men det ikke overraskende, da der omkring

stenalderhuset ligger rester af flere huse fra begyndelsen af jernalderen. I takt med nedgravningen til gulvet er blevet fyldt op og jorden dermed blev komprimeret, er meget af den yngre keramik endt nede i huset.

Da arkæologerne gravede sig længere og længere ned og nærmede sig gulvlaget, begyndte der at dukke stykker af flint og keramik op, som passer bedre i tid med husets alder. Da bunden endeligt blev nået, var det et uventet syn, som mødte arkæologerne. Gulvlaget var næsten ikkeeksisterende, og det så ud til, at huset var blevet grundigt tømt, da beboerne var flyttet ud. Der var kun få genstande at finde i bunden, men centralt i nedgravningen fandt man en lille smule gulvlag bevaret, og i gulvet lå flere stykker keramik og flint. Flinten var rester fra produktionen af de fladehuggede flintredskaber, som er karakteristiske for slutningen af bondestenalderen, og det er derfor sandsynligt, at lignende redskaber blev produceret



Den nedgravede del af huset under udgravning. Læg mærke til ardscorene i højre side.

Foto: Nordjyske Museer.

i huset.

Gulvet i huset var dog ikke helt uden positive overraskelser. I bunden af nedgravningen fandt man flere parallelle streger. Disse streger stammer fra pløjning med en primitiv plov, kaldet en ard. Husets gulv må derved være blevet pløjet op, efter at huset var blevet forladt, og det kan forklare manglen på et egentligt gulvlag. Denne pløjning og manglen på genstande fra da huset var beboet, fortæller os, at huset sandsynligvis blev grundigt tømt, da det blev forladt. Det er også muligt, at husets stolper blev fjernet og genbrugt, så der blev plads til, at gulvet kunne pløjes op.

En brik i puslespillet

På trods af det sparsomme genstandsmateriale i den nedgravede del af huset, stod arkæologerne stadig tilbage med en betydelig opdagelse, som udgør en vigtig brik i vores forståelse af forhistorien.

Huset har været en bolig for en eller flere familier, som formentligt har dyrket de nærliggende marker og holdt husdyr. Vi kan desværre ikke sige meget om husets beboere uden genstande eller andre huse fra samme tid på stedet til at sammenligne med. Men

fundet af huset vidner om, at der har boet mennesker ved Bradsted langt længere tilbage, end tidligere udgravninger har vist. Området har derfor været beboet for mindst 4.000 år og ikke de knap 2.500 år, som fundet af de øvrige huse har vist.

Det leder til at spekulere i, hvilken status husets beboere har haft. Indtil videre er det et ubesvaret spørgsmål, om det var en almindelig bondefamilie eller en høvding, som har boet i huset. Det har dog ikke været en hr. hvem-som-helst, som har haft brug for så meget plads, og som har investeret så meget energi i at bygge så stort et hus.

For stenaldermennesket har huset først og fremmest fungeret som bolig, men hvis vi ser på huset i en bredere kontekst, er det mere end bare det. Huset lå placeret nær toppen af en markant bakke og har kunnet ses på lang afstand, hvilket gav det en dominerende tilstedeværelse i landskabet. Denne dominerende placering blev senere i bronzealderen anerkendt med anlæggelsen af adskillige gravhøje i umiddelbar nærhed af huset. Det taler for, at huset kan være opført af en betydningsfuld slægt, som gerne vil underlægge sig området – blandt andet ved at huset kunne ses langt derfra, ligesom gravhøjene i de efterfølgende århundreder.

Huset fra Bradsted giver et billede af, hvordan arkæologer altid arbejder med uforudsigeligheden som præmis, og som nogle gange spiller arkæologerne et puds, når de udgraver Danmarks oldtid.

En udgravning bliver aldrig udført, uden at arkæologerne først har lavet en forundersøgelse og dermed har dannet sig et nogenlunde overblik over de fortidslevn, som måtte være at finde på stedet. Men en arkæologisk udgravning er altid en opdagelsesrejse i fortiden, og det er ofte de uforudsete opdagelser, at arkæologerne må agere en salgs fortidens detektiver, når de søger i mulden efter svar. Disse uforudsete opdagelser rykker hele tiden på vores forståelse af fortiden og vores forfædre – hvem ved, måske finder vi endnu et stenalderhus i Bradsted om nogle år.